

Мельніченко Ю., асистент кафедри українознавства
Миколаївський національний аграрний університет

МОВА ЗМІ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ ВОРОГА

У статті охарактеризовано мову українських інтернет-видань засобів масової інформації як динамічну та інноваційну сферу, в якій активно відбуваються помітні зміни з огляду на агресивні військові дії на території.

У сучасному суспільстві величезну роль відіграє інформація. Саме вона стала новим якісним ресурсом впливу на людську свідомість, суспільство, діяльність політичних суб'єктів, національну безпеку. Динамічний розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій забезпечив усезагальний та швидкий доступ до будь-яких даних, новин, ресурсів.

Засоби масової інформації відіграють помітну роль у розвитку мовної системи. Саме тут відбувається вироблення мовних нормативів. Здебільшого це стосується останніх десятиліть, коли сфера масових комунікацій демонструє динамічність розвитку і зростання своєї питомої ваги в суспільних процесах, у формуванні масової суспільної свідомості. Питання мови мас-медіа є важливими як у теоретичному, так і в практичному плані. Останнім часом їм присвячено дослідження Є. Карпіловської, Л. Струганець, О. Стишова, М. Навальної, Т. Коць, Г. Мінчак, Т. Стасюк, О. Турчак, Л. Архипенко, О. Андрейченко, О. Мітчук, В. Зайцевої, Л. Михайленко, Д. Дергача, Т. Коваль, О. Ляхової та ін.

24 лютого 2022 року в Україні сталася безпрецедентна подія, яка сколихнула весь цивілізований світ – військове вторгнення російської федерації. Одним із супутніх факторів даної події і, водночас, одним із ефективних засобів ведення політичного протиборства є інформаційна війна, оскільки цей вид війни не потребує людських жертв, надзвичайних матеріальних затрат, як цього вимагає звичайна війна, та є в деякому сенсі більш швидким та прихованим засобом досягнення політичної мети. Вирішальним параметром на користь інформаційної війни є відсутність будь-яких санкцій, спроб притягнення до відповідальності та міжнародного тиску. Якщо за ведення агресивної війни на державу можна накласти низку торговельних, фінансових, економічних і навіть політичних обмежень, а конкретних осіб притягнути до міжнародної кримінальної відповідальності, то за організацію інформаційного протистояння покарати просто неможливо.

Незважаючи на агресію росії, українські ЗМІ продовжують інформувати суспільство тією мовою, якою робили це й до введення військ на територію нашої держави. Проте перед російськомовними виданнями постало ще одне надважливе завдання: донести по-справжньому правдиву інформацію до населення росії, які, як виявилось, є абсолютно інформаційно обмеженими. Для цього застосовують вербальні, технічні, мультимедійні засоби, тобто всі доступні матеріали.

Мова засобів масової інформації характеризується наявністю специфічних засобів швидкоповідтворення і сприймання інформації, до яких

належать штампи. Особливароль у мові преси відводиться й заголовкам. Часто для увиразнення вони набувають оригінальних форм із погляду графічного чи синтаксичного оформлення, виступають фразеологізмами («*Андрій Данилко: двері в росію я для себе зачинив повністю*»), риторичними питаннями («*Чи готові ви до закриття ООН?*»: Зеленський звернувся до Радбезу), цитатами («*Антиукраїнізм росіян – основна вісь рашистської ідеології*» - Ян Валетов), афоризмами, пареміями, максимами або ж їх трансформаціями, а також ремінісценціями або парафразами ідей чи фрагментів відомих творів («*Диявол носить форму російського солдата. Як катували на Київщині*»; «*Маріуполь бореться до кінця! Військові, які його захищають – це справжні 300 спартанців*»).

Ще одна виразна ознака мови преси – це високий індекс експресивності мовлення, прагнення здійснити максимальний вплив на адресата. Тому журналісти намагаються використовувати всі доступні засоби словесної образотворчості. Однак образність у публіцистиці, як зазначає О. Пономарів, «призначена не для художньо-мовленнєвої конкретизації, як у белетристиці, а для стилетвірного протиставлення стандарту й експресії» [1, с. 13].

Характер мови преси багато в чому залежить від призначення аналізованої мови. Її гнучкість детермінується поліфункціональністю преси, універсальність зумовлюється масовістю, а її оновлення виступає реакцією на постійну динаміку розвитку суспільства [2, с. 5]. Мова преси демонструє безпосередню реакцію на лексико-семантичні перетворення у мові. У цій лінгвальній підсистемі більшою мірою порівняно з повсякденною мовою лінгвальний стереотип зазнає експериментальних трансформацій [3, с. 3]. Активна діяльність мас-медіа, їхня орієнтація на живу невимушену комунікацію зумовили лібералізацію норм літературної мови та породили у мовців сумніви щодо непорушності та загальнообов'язковості мовних норм, що спричинило моду на мовну розкутість, яка посіла протилежну позицію щодо наявних літературних стандартів (що підкреслює її значну привабливість) і розпочала експансію на писемне мовлення. Намагання увиразнити мовлення, оновити його передбачає різке зростання варіативності засобів вираження [4, с. 1].

Днями в ефірі програми «Сніданок.Онлайн» Олександр Авраменко пояснив, чому слово «росія» цілком доречно писати з малої букви. «Насправді, правило таке є. Воно звучить так: прізвища людей та імена, які вживають зневажливо, пишуть з малої літери. І це правило давнє, воно ще з радянських часів було в нашому правописі. Наприклад, "гітлери", "путіни" ми можемо спокійно писати з малої літери, це відповідає вимогам чинного правопису. А щодо назви країни, цього немає в правописі, але за аналогією, зважаючи на ситуацію в країні, я вважаю, можна застосувати це правило і до неї» Міністерство культури та інформаційної політики України підтримало ідею і оприлюднило нові неформальні правила українського правопису. Про це повідомили на сторінці відомства у фейсбуці. Тепер з маленької літери можна писати слова «кремль» та «путін», не побоюючись орфографічних помилок. Як

приклад, спостерігаємо в інтернет-виданнях: «**росія** очікувано звинуватила Україну в обстрілі прикордонної Брянської області», «**росія** може мститися за крейсер «Москва». Одеса під загрозою», «Єдина країна, що потребує реальної денацифікації, - це **російська федерація**», «**кремль** планував створити народні республіки у західних областях України», «**путін та лукашенко** прямують на космодром «Східний» для переговорів».

Мова сучасної преси, як констатують дослідники, позначена «розкріпаченням», лібералізацією мовлення, відсутністю цензури. Звідси використання в офіційних засобах масової інформації славнозвісної фрази українського прикордонника, яку, зокрема, подають не у її першочерговому варіанті – російською мовою, а транслітерують: «*Рускій воєний карабль – іді ****». Сьогодні ця фраза вже стала історичною, символом тисячолітньої боротьби українського народу проти російського за свою свободу і незалежність. Бачимо у мовленні ЗМІ й низку слів із негативною конотацією на позначення ворога, що підкреслюють зневажливе ставлення не тільки до російських військових, а й російського народу, з-поміж яких: *окупанти, орки, російсько-фашистські війська, кацати, рашисти, москалі, «асвабадітелі», «руській мір», загарбники*. Добір лексичних засобів у електронних ЗМІ залежить також від індивідуальних смаків безпосередніх учасників цих процесів [9].

Особливу активність у тенденціях до використання, запровадження і поширення всього нового демонструють тексти ЗМІ і щодо так званих модних іновомодних слів, вплив яких на свідомість сучасного соціуму дослідникам визначається як «не обмежений ніякими рамками». Комунікативні дискурси преси, радіо і телебачення, постійно використовуючи модні й новомодні слова, практично доводять факт «випереджального» розвитку мови сфери масової комунікації, а також значного впливу на всі стильові різновиди мови [4, с. 17]. Так, упродовж лише місяця воєнних дій, в обігу українців з'явилася низка неологізмів, що активно використовуються у ЗМІ, зокрема: *чорнобаїти* (безрезультатно виконувати одну і ту ж дію), *макронити* (обіцяти те, чого не можеш виконати), *бандерівське смузі* (український варіант коктейля Молотова), *шукати Бандеру* (шукати щось неіснуюче), *пити у напрямку російського корабля* (груба вказівка на на прямок руху), *відкобзонити, записатися на аудієнцію з Жириновським* (відправитися у пекло).

Таким чином, оперативна реакція мови сучасних ЗМІ на всі ті стрімкі, системні, різнорівневі процеси, що відбуваються у довколишньому світі, детермінувала серйозні зміни у лексичному корпусі мови преси. Тривають процеси виникнення неологізмів, формування семантичних дериватів, запозичення та інтеграція іншомовних лексем, відбувається термінологізація і детермінологізація лексичних одиниць, постійний рух слів від простору лексики активного вжитку в напрямку пасивізації і навпаки.

Отже, мова ЗМІ характеризується динамічністю й консервативністю, наявністю потужного особистісного чинника, високим індексом експресивності, прагненням здійснити максимальний вплив на адресата. Будучи підсистемою, де постійно відбувається пошук нових засобів передання конкретної (здебільшого раціональної) інформації та водночас

переконання і впливу, медійна мова виступає сприятливою сферою для систематичної появи інновацій, у чому знаходять своє втілення все реальне й потенційне багатство мови, усі можливі засоби словесної образотворчості.

Список джерел:

1. Дергач Д. В. Лінгвостилістика онімів сучасних українських медійних текстів : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 236 с.
2. Карп'як О. Вата з укропом: мова політичних мемів. URL: <http://discourse.in.ua/library/vata-z-ukropom-mova-politychnyh-memiv>
3. Колоїз Ж. В. Оказіональна деривація: теоретичний та функціонально-прагматичний аспекти : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Київ, 2007. 40 с.
4. Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 21 с.
5. Мітчук О. А. Нові слова та їх значення у мові мас-медіа Рівненщини (1995-2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Львів, 2006. 17
6. Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи. URL: http://noborders.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/guidelines_hatespeech_media.pdf
7. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. Київ : Либідь, 1992. 248 с.
8. Турчак О. М. Оказіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.
9. Уникання мови ворожнечі наблизить мир. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/unikannya_movi_vorozhnechi_nablizit_mir/
10. Холявко І. В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико-функціональний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград, 2004. 20 с.